

Äidinkielen opetus

Mitä evääksi »työelämään»?

Uusi äidinkielen oppimäärä suomenkielisiä ammatillisia oppilaitoksia varten hyväksyttiin 1. maaliskuuta 1982, ja sitä on voitu soveltuvin osin käyttää jo lukuvuodesta 1981—82 lähtien. Kun ammatillisen »keskiasteen», ts. peruskoulun jälkeisen

Äidinkielen opetus

ammattikoulutuksen, uudistus toteutuu 1980-luvun loppuun mennessä, se on käytössä kaikissa ammatillisissa oppilaitoksissa paitsi kauppaoppilaitoksissa, joilla on omansa.

Oppimäärän mukaan äidinkielen opiskelun tavoitteena on eri puolten eli »osaluueiden» (puhumisen, kuuntelemisen, kirjoittamisen ja lukemisen) taitojen kehittäminen niin, että oppilas saavuttaisi sekä koulutyön että yksityiselämänsä ja myöhemmin myös »työelämän tilanteiden edellyttämät äidinkielen valmiudet» (= ansiotyössä tarvittavan äidinkielen taidon?). Vaatimus on kova, eikä opettajakaan pääse helpolla. Tavoitteiden mukaan oppilaan tulee hallita esimerkiksi tärkeimmät kielenkäytön normit ja oikeakielisyyskäytännöt, mutta toisaalta ei kielioopin paahtamiseen ole aikaa, vaikka se opettajalle — ehkä myös oppilaalle — mukavaa ja vaivatonta olisikin. Myöskään kaunokirjallisuuden käsittelyyn ei voi käyttää paljon tunteja. Oppimäärässä kyllä todetaan tavoite, että »oppilas pyrkii lukemalla ja kuuntelemalla hankkimaan myös esteettisiä elämyksiä ja persoonallisuuttaan kehittäviä kokemuksia» (s. 18 ja 34), mutta käytännössä (kauno-)kirjallisuuden tekstejä on ujutettava harjoitus- ym. materiaaliin. Kirjallisuuden opetus on siis hoidettava »läpäisyperiaatteella».

Jotta opettajat — myös äidinkielen opettajat — olisivat mahdollisimman valmiita uudistukseen, heidät on kaikki »toimeenpanokoulutettu». Äidinkielen »toimeenpanokoulutus» kesti viisi päivää; sinä aikana perehdyttiin enimmälti oppimäärään mutta myös esimerkiksi uuteen »tavoitesuhteiseen arviointiin». Koulutuksessa opettajat pohtivat oppimäärän sisältöä ja siitä pursuavia ongelmia keskenään; kielitieteen korkeampaa asiantuntemusta ei näissä tilaisuuksissa kuultu, muuta asiantuntemusta kylläkin. Tämä johtuu siitä, että toistaiseksi ei kukaan tutkija ole ilmoittautunut tai osoittautunut tällaiseksi ammatilliseen äidinkielen oppimäärään perehtyneeksi asiantunti-

jaksi tai ainakaan valistustyöhön halukkaaksi. Käyttöä olisi ollut.

Opettajat ovat suhtautuneet uuteen oppimäärään varsin sekavin tuntein. Ensimmäkin sen kieli on abstraktia ja sitä on vaikea pukea yksiselitteisen ymmärrettävään käytännön esimerkkien ja harjoitusten asuun. Toisaalta tavoitteet ovat — ainakin siltä tuntuu — korkealla ja opettaja tuntee omien tietojensa ja taitojensa riittämättömyyden tavoitteisiin pyrittäessä. Itse oppimäärästä ollaan yhtä mieltä: hyvä, tarkoituksenmukainen, edelleen ajan tasalla.

Kuten uudistusta yleensä myös uutta äidinkielen oppimäärää on virallisesti kehitetty etukäteen eräissä ammatillisissa oppilaitoksissa. Muun raportoinnin ohessa näiden koulujen äidinkielen opettajat lähettivät lukuvuoden 1984—85 aikana pitämänsä kokeet ammattikasvatushallitukseen, jossa sikäläiset äidinkielen opettajan koulutuksen saaneet selvittelivät arvioinnin mahdollista yhdenmukaisuutta. Kielitieteen — ei siis oppimäärän — asiantuntijaksi kutsuttiin Jyväskylän yliopistosta dosentti Matti Leiwo, joka suostuikin tähän niin sanoaksemme haasteelliseen pioneerityöhön. Selvittely jäi kuitenkin yritykseksi: mitään yhtenäistä opetuksen tai arvioinnin linjaa ei ilmennyt. Useat kokeet olivat näpertelyä pikuseikoilla tai toisarvoisilla asioilla, joiden hallinta antaa kapean kuvan oppilaan äidinkielen taidoista ja tiedoistakin. Kuvaava esimerkki tästä on varsin suosittu kysymys: mitkä ovat kielen tehtävät? Vaikka oppilas osaisikin luetella jonkin näkemyksen (esimerkiksi Hayakawan) mukaisesti kielen tehtävät, ei vastaus silti kerro mitään hänen taidoistaan käyttää kieltä eri tilanteissa. Suosittua on niin ikään ollut testata oppilaan kykyä erottaa *-otta* ja *-oitta*-verbit: kirjoitetaanko *hajoittaa* vai *hajoittaa*? Kannattaako tällaista kysyä silloinkin kun peruskoulusta tullut oppilas ei ehkä tiedä, alkaako virke isolla vai pienellä, kirjoitetaanko henkilönnimet isolla vai pienellä, asutaanko *Suomessa* vai *suomessa* jne.? Toisinaan jopa horjuu

Äidinkielen opetus

taito erottaa iso ja pieni kirjain (= minkä näköinen on iso, minkä näköinen pieni kirjain), hahmottaa ja jäsentää kokonaisuuksia, jakaa teksti kappaleisiin, kappaleet virkkeisiin ja lauseisiin. Oppilaiden tiedot ja taidot ovat tietenkin erilaisia, mutta silti tuntuu, ettei meillä ole (vieläkään) riittävän selkeää ja »oikeaa» käsitystä siitä, miten äidinkielen taitoa tulisi peruskoulun jälkeen kasvattaa ja toisaalta arvoida, mitata.

Käytännössä ei tilanne kuitenkaan ole yhtä lohduton. Totuus on, että opetettiin peruskoulun jälkeenkin mitä tahansa äidinkielen alalta, se on aina tyhjää parempi. Yliopistosta katsottuna on ammatillisten oppilaitosten, erityisesti »kouluasteen» oppilaiden äidinkielen taso usein matala, ja vanhastaan on ajateltu, ettei »heikoille» tarvitse niin syvällistä opetusta antaakaan. Asiaa voidaan katsoa toisinkin: juuri nämä heikot tarvitsevat erityisen hyvää ja asiantuntevaa opetusta, hyvät oppivat muutenkin.

Ammatillisella »keskiasteella» opiskelvat ovat siis äidinkielen tiedoiltaan ja taidoiltaan hyvin erilaisia. Siksi opetus etenee kulloisenkin tason ja tarpeen mukaan. Oppimäärä on kirjoitettu väljäksi, koska »painopistealueet» määräytyvät tulevan ammatin »sanelemista» vaatimuksista. Opettaja voi edetä haluamassaan järjestyksessä, eikä mikään valtakunnallinen päättökoe ole ohjaamassa opetusta määräsuuntaan. Vapaudessa on paljon hyvää mutta ongelmiaakin. Käytännön työssä menee näet liikaa aikaa sen pohtimiseen, mitä ja missä järjestyksessä todella pitäisi opettaa, jotta oppilas menestyisi sekä ammatissaan että elämässään yleensäkin. Eihän opettajakaan aina ole menestynyt.

Opetushallinnon päättäjät pitävät äidinkieltä tärkeänä ja tarpeellisena aineena. Äidinkieltä ei osaa koskaan liikaa, eikä edes ylioppilastutkinto välttämättä takaa oikeakielisyyssikäytänteiden hallintaa, saati sitä että käytännön elämän asiakirjat tai erilaiset puhetilanteet sujuisivat kompasteluita. (Vrt. Matti Hako, Vir.

1983 s. 557.) Niinpä esimerkiksi teknisten oppilaitosten ylioppilaspohjaisilla opintolinjoilla tultaneen antamaan äidinkielen opetusta, vaikka ylioppilailta ammatillisella keskiasteella karsitaankin ns. yleisivistäviä aineita, joihin myös äidinkieli luetaan. Selvää pitäisi olla, että ylioppilaille on annettava tarkoin harkittua opetusta ja että opettajan tulee pystyä sitä antamaan.

Millaisin »valmiuksin» äidinkieltä siten ammatillisella keskiasteella opetetaan? Äidinkielen opettajalta vaaditaan korkeakoulututkinto ja joko siihen liittyvä tai erikseen suoritettu yliopistollinen arvosana suomen kielessä; tulevaisuudessa arvosanan tulee olla kaikilla ylintä tasoa, ja jo nytkin monissa oppilaitoksissa on vaatimuksena laudatur. Tosiasia kuitenkin on, että suomen kielen syventävimmätkin opinnot eivät nykyisellään ratkaise sitä, mikä on opetuksen tarkoituksenmukaisin sisältö. Käytettävissä on rajallinen määrä tunteja, ja ne tulisi hyödyntää mahdollisimman järkevästi. Olisi tiedettävä, mitä kaikkea oppilaan tulee hallita, jotta hän osaisi tehdä vaikkapa pätevän pöytäkirjan. Ja niin edelleen — loputtomiin.

Väkisin törmätään kahteen perikysymykseen. Ensiksi: millaista tulisi äidinkielen opettajan perus- ja lisäkoulutuksen sekä työkokemuksen olla, jotta hän olisi asiallisesti pätevä? Toiseksi: millaista tulisi kielentutkimuksen olla, jotta se hyödyttäisi myös käytännön äidinkielen opetusta? Näihin kysymyksiin ei ole toistaiseksi osattu vastata.

Vaikka monet kysymykset odottelevat vastaajaansa, kannattaa muistaa, että paljon hyvää on saavutettu. Äidinkielen opetuksen taso ammatillisissa oppilaitoksissa kohoaa jatkuvasti, opettajien taito karttuu ja oppiaineisto lisääntyy ja paranee. Harvat opettajat ovat tyytymättömiä ammatinvalintaansa ja työpaikkaansa. Onneksi yhä useammat ovat kuitenkin siten tyytymättömiä, että haluavat kehittää äidinkielen opetusta.

MIRJA HIENONEN